

GÜNELİ GÜNÜN BAĞDAD YOLLARINDA ROMANINDA TÜRK FOLKLORU

Müasir dövrdə dünya ədəbiyyatının ən aktual sahələrindən biri də ikidillilik və iki millətlik kimi ədəbi məsələlərdir. İki millətli və iki dilli ədəbiyyat mühacirət ilə bağlıdır. Eyni zamanda bu ədəbiyyat müstəmləkə ədəbiyyatı ilə də bağlıdır. Hal-hazırda müstəmləkə ədəbiyyatı arxa plana keçmiş, onun yerini post kolonial ədəbiyyat tutmuşdur. Post kolonial ədəbiyyat post modernizmin tərkib hissəsidir. Post kolonial ədəbiyyat yeni ədəbi istiqamətdir və cəmiyyət qarşısında yeni problemləri qoyur. Mühacirət isə insan azadlığı ilə bağlıdır. Kökü vətən paradigmasından götürülür. İnsan azaddır, harda istəsə yaşaya bilər. Burada millət və vətən vacib konsepsiya deyil, əsas insan faktorudur. İnsanlar siyasi, iqtisadi və sosial səbəblərdən mühacirət edir. Onlar daha yaxşı və sərbəst yaşamaq arzusu səbəbi ilə vətəni tərk edərək mühacirət həyatını seçirlər. Hər bir halda bu mühacirətdir. İnsan köçdüüyü yerin dilini, mədəniyyətini mənimsəyir. Eyni zamanda da öz etnik kökünü qoruyub saxlayır. Müxtəlif təbəqələri təmsil edən insanlar mühacirət həyatı yaşaya bilər. Mühacirətdə yaşayan yazıçı xalqa daha yaxın olur. Öz milli köklərini unutmamaq şərti ilə yaşadığı ölkənin mühitinə alışır. Dünya ədəbiyyatında çoxlu sayda postkolonial ədəbiyyat nümunələri mövcuddur. Müxtəlif səpgili mühacirət ədəbiyyatı mövcuddur. Bunlardan biri də ABŞ-da türk mühacirət ədəbiyyatıdır. Bu ədəbiyyatın nümayəndələrindən biri də Günəli Gündür.

Günəli Gün İzmirdə doğulub böyümüş və ilk təhsilini orda almışdır.

Daha sonra yazıçı Virjiniya ştatında Hollins adlı özəl universitetdə tam təqaüdlə təhsil almışdır. Uilyam Qoldinq kimi dünya şöhrətli yazıçılar ona dərs demişdir. Yazıçı burada təsviri incəsənət, fəlsəfə, psixologiya və fransız, alman, rus dillərini öyrənmişdir. Lakin o, ingilis dilini daha mükəmməl şəkildə mənimsəmişdir. Belə ki, onun əsərləri ilk olaraq ingilis dilində nəşr edilmiş, daha sonra isə türk dili də daxil olmaqla 12 dilə tərcümə edilmişdir.

İxtisasını Ayova Universitetinin “Yazıçılar emalatxanası”nda davam etdirmişdir. Psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru olan David Hershiser ilə tanış olmuş və ailə qurmuşdur. Yazıçı təhsilini bitirdikdən sonra 4 il Türkiyədə çalışmışdır. Sonra, Günəli Gün Birləşmiş Ştatlara qayıdanda, Ohayo ştatındakı Oberlin Universitetində dərs demişdir. Doktorluq dərəcəsi almaq üçün Baltimor Con Hopkins Universitetinə getmişdir. Lakin bu addım onu müəllimdən çox yazıçı olmağa sövq etmişdir.

Yazıçı dünya ədəbiyyatını ingilis dilində oxuduğu üçün bu dili özünün ədəbi dili adlandırır; onun intellektual həyatı bu dildə təzahür edir. Yazıçı müsahibələrindən birində dedi ki, “Təbii ki, türk dili mənim üçün daha dərin yerdədir, arzularım və ağrıları, düşünləməmiş reaksiyalarım türk dilində özünü büruzə verir. Bunları Qərbi oxucusuna çatdırmaq isə çox çətindir. Bunu aradan qaldırmaq üçün mən həttə doğma ingilisdilli yazıçılardan daha təsirli, daha geniş, daha cəsarətli, daha nüfuzlu bir üslub yaratdım.”

Günəli Gündürün nəşr edilmiş ilk əsərlərindən biri “Book of Trances” romanıdır. Əsər Kaliforniya və Londonda da nəşr edilmiş və müəyyən oxucu kütləsi qazanmışdır.

Yazıçının dediyinə görə “Book of Trances” Frankfurt Kitab Sərgisində iştirak etmişdir. Orada bir holland redaktor kitabı oxumuş və çox bəyənməmişdir. Günəli Gündür “Min bir Gecə Nağılının qadın qəhrəmanlarını yenidən canlandırma bilərsinizmi?” deyə soruşmuşdur. Bu sual yazıçının romanı yazmasına səbəb olmuşdur. Yazıçı qadın qəhrəman haqqında köhnə bir nağılı yenidən işləmişdir. Beləliklə, romandakı Hürü obrazı yaranmışdır.

Günəli Gün “Bağdad yollarında” romanının yüngül əsər olmadığını qeyd edir. Romanda qadın qəhrəman Hürü zamanda səyahət edərək macərəlarla dolu bir həyat yaşayır. Yazıçının məqsədi oxucunu əyləndirmək və eyni zamanda ciddi mövzular vasitəsi ilə maarifləndirməkdir. Roman boyunduruqdan qurtuluş yoluna qədəm qoyan qadın qəhrəmanın həyatından bəhs edir.

Günəli Gün özündə mifoloji ünsürləri, real tarixi faktları və bədiiyi birləşdirən “Bağdad Yollarında” romanı vasitəsi ilə 16-cı əsrdə Osmanlı imperiyasını əks etdirən xəyali, köhnə üslubda dastan yaradır və bir qadının səyahətləri və əziyyətlərindən bəhs edir. Gənc Hürünün macərələri qardaşının İstanbuldan Bağdada səfəri zamanı onu tərk etməsi ilə başlayır. Sonda, o, musiqi istedadını daha qiymətli bir şeyə dəyişir, Hürü yolda çobanla qiyafətlərindəyişir; o, İrən, Türkiyəni və Suriyanı görüb və zamanda səyahət edir. Hürü, ailə qurur, və oğlan övladı dünyaya gətirir. O, ruhlar aləminin köməyi, öz ağı və daş lira ifa etmək bacarığı ilə sağ qalır. Səyahət zamanı o, Şəhrizad və məşhur hökmdar arvadı Zibeydə də daxil olmaqla bir çox tanınmış simalarla qarşılaşır.

Romanda Harun-ər-Rəşid və Sultan Səlim kimi tarixi şəxsiyyətlərin yer alması onun ilk baxışda tarixi roman olması təəssüratını yaradır. Lakin əsərdə bu tarixi və eyni zamanda Hürü və onun ailəsi kimi bədii obrazlarla yanaşı türk folkloruna məxsus Kələqlan və Min bir gecə nağılına miflik obrazları da yer alır.

Romanda nəzərə çarpacaq məqamlardan biri də odur ki, yazıçı islama qədərki və islamdan sonrakı simvolları, yəni türk və həm də islami dəyərləri əks etdirən simvolları geniş istifadə edir.

“Əsərdə bələdçi həm dərvişdir, həm də bəzi yerlərdə İslamdan əvvəlki türk inancında olduğu kimi Göy Qurd adlı canavar qadındır.”

Türk folkloruna aid simvollar

Türk xalqlarının zəngin şifahi ədəbiyyatı vardır. Bu ədəbiyyatın ilk nümunələri qədim dövrlərdə yaranmış dildən-dilə keçərək zənginləşmişdir. Türk xalqlarının folkloru özündə türk xalqlarının tarixini, həyat tərzini, milli-mənəvi dəyərlərini, inanclarını əks etdirir.

Qədim türk bədii təfəkkürünün, dildə gerçəkləşən mədəniyyətinin nümunəsi olan miflər, dastanlar və s. türk xalqlarının vahid bir kökə bağlılığını göstərən ortaq dəyərlər sayılır.

Romanda türk folklorunun qəhrəmanlarından biri Kələqlan özüne yer alır. Hürü səyahət zamanı başına gələbiləcək hadisələrin qarşısını almaq üçün öz bahalı geyimlərini çobanın geyimləri ilə dəyişir. Uzun, narıncı rəngə çalan saçlarını gizlədə bilmək üçün yaqut qaşla bəzədilmiş sığalarını pendir üçün istifadə edilən motala dəyişir.

Sultan Səlimlə ilk dəfə rastlaşan Hürünün görünüşü onu Kələqlan adlandırmağa əsas verir.

⁴⁸ BDU Təbiət fakültələri üzrə ingilis dili kafedrası BDU Təbiət fakültələri üzrə ingilis dili kafedrası

Kəloğlan kimdir?

Kəloğlan (və ya Keçəl oğlan) - Türk və altay mifologiyasında, xalq mədəniyyətində və nağıllarda adı çəkilən saçsız qəhrəmandır.

Kəloğlan tənbel, sadələvh və şanssız insandır. Daim iş axtarır, amma tənbelliyi ucbatından başına çox xoşagəlməz hadisələr gəlir. Zarafatçılığı, zəkası və çevikliyi ilə adətən qarşılaşdığı neqativ hallardan zərər görmədən xilas olur. Ona görə də hər nağılın sonunda arzusuna çatan Kəloğlan olur.

Nağıllar və adları dəyişsə də, dəyişməyən tək şey xeyirxah, sadələvh, romantik, gülməli, qəhrəmandır. O, böyük xəyallar qurur və bu arzuların arxasınca bir çox gülməli və düşündürücü vəziyyətlərə düşür.

Sultan Səlimin yanında yaşamağa başlayan Hürü, Kəloğlan kim türk xalqının ruhunu təmsil edir.

Hürü də burda Kəloğlan kimi gülməli vəziyyətlərə düşür, Sultan Səlim onu oğlan bildiyi üçün bacarıqsız hərəkətlərinə görə lağa qoyur və ya cəzalandırırdı. Eyni zamanda da onun nə qədər saf olduğunu görüb heç kimi aparmadığı emalatxanasında özünün əl işləri olan zərgərlik məmulatlarını göstərirdi.

Romanda özünə yer alan türk folklorunun digər elementi Göy Qurddur.

Göy Qurd Yol göstərici, müqəddəs qurd, bütün türk tayfalarının orta [onqonudur](#). Bəzi türk boyları, nəsillərinin bu müqəddəs varlıqdan törədiyini inanırlar. Qurd sürülərinin başında durub onları idarə edən qurdlara Göyqurd deyilir. O, səmanı təmsil edir. Döyüşçülüüyü və döyüş ruhunu, azadlığı, sürəti, təbiəti təmsil edir. Türk xalqının başına bir iş gəldikdə, bir təhdid meydana çıxdığında ortaya çıxır və yol göstərir.

“Bağdad yollarında” romanında Qurd ləqəbli Safiya Qafqaz dağlarından gələn çox cəsur bir qızıdır. İncə və zərif görünüşünə baxmayaraq cəsur və məğrurdur.

Romanda türk motivlərini özündə əks etdirən müxtəlif heyvanlar xilaskar rolunda çıxış edir

Günəli Gün mühüm türk motivlərini birləşdirərək itirilmiş dəyərləri ədəbiyyat sahəsinə qaytarmağı hədəfləyib. Kitabda reallığa əhəmiyyətli dərəcədə təsir edən milli motivlər, müqəddəs və mistik yozumlar var. Beləliklə, Günəli Gün yerli motivləri müasir ədəbi texnika ilə qarışdıraraq hibrid struktur qurur. Bu kontekstdə Günün reallıq qurmasında yerlilik və müasirlik ikili kimlik təşkil edir.

Ədəbiyyat

1. Folklor və yazılı ədəbiyyat, II kitab. Bakı, “Elm və təhsil”, 2017, 224 səh
2. Gönül Pultar Günəli Gün's On the road to Bagdad or travelling Biculturalism
3. Gülşen Ertürk Evgin, Salman Rushdie'nin Midnight's Children Ve Günəli Gün'ün On The Road To Bagdad Romanlarında Gerçeklik Konusu, Mersin Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, Mersin / Türkiye
4. Günəli Gün Bagdat Yollarında, İstanbul, 2000
5. Hasip Öztürk <https://www.belgeseltarih.com/gokkurt-ya-da-bozkurt/>
6. <https://www.uludagsozluk.com/k/g%C3%B6kkurt/>
7. <https://az.wikipedia.org/wiki/Bozqurd>
8. <https://www.sabah.com.tr/keleghan-kimdir>
9. <https://kayzen.az/blog/edebiyat/24021/%C5%9Fifahi-xalq-yaradacılığı.html>
10. <https://az.wikipedia.org/wiki/K%C9%99l%C4%9Fflan>
11. <http://www.milliyet.com.tr>

Xülasə

Müxtəlif dövrlərdə dünyanın müxtəlif yerlərindən insanlar müxtəlif səbəblərdən ABŞ-a axın edirdilər. Müasir Amerika mühacirət ədəbiyyatı insanların Amerika Birləşmiş Ştatlarına kütləvi axını nəticəsində yaranmışdır. Bu ədəbiyyat müxtəlif etnik qrupları təmsil edən mühacir yazıçıların əsərlərindən ibarətdir. ABŞ-da Türk mənşəli yazıçıların yaratdığı mühacirət ədəbiyyatı zəngin tədqiqat mənbəyidir. Bu ədəbiyyat iki dil və iki mədəniyyətlə xarakterizə olunur. Bu ədəbiyyatı təmsil edən yazıçılar hər iki dildə əsərləri var. Bu, ümumi proses və kontekstə istinad edən mədəni mühiti əks etdirir. Bu xüsusiyyətlərə malik ədəbiyyat hər iki ədəbiyyatda da yer tutur. Bu məqalənin məqsədi Amerika mühacirət ədəbiyyatının nisbətən yeni bir şöbəsi olan Türk Amerikan ədəbiyyatına nəzər salmaq və bu ədəbiyyata tövhə verən qadın yazıçılardan biri Günəli Günün yaradıcılığına təsir edən faktları araşdırmaqdır.

Açar sözlər: mühacirət, mühacirət ədəbiyyatı, Türk Amerikan ədəbiyyatı, Günəli Gün, Bağdad yollarında

Резюме

В разное время люди со всего мира по разным причинам стекались в США. Современная американская иммиграционная литература - результат массового притока людей в Соединенные Штаты. Эта литература состоит из произведений писателей-иммигрантов, представляющих разные этнические группы. Эмиграционная литература, созданная турецкими писателями в Соединенных Штатах, является богатым источником исследований. Эта литература представлена двумя языками и двумя культурами. Писатели, представляющие эту литературу, имеют произведения на обоих языках. Он отражает культурную среду, которая относится к общему процессу и контексту. Литература с этими характеристиками присутствует в обеих литературных источниках. Цель этой статьи - взглянуть на турецко-американскую литературу, относительно новую ветвь литературы американских иммигрантов, и изучить факты, которые повлияли на творчество Гюнели Гюн, одной из женщин-писательниц, внесших свой вклад в эту литературу.

Ключевые слова: эмиграция, эмиграционная литература, турецко-американская литература, Гюнели Гюн, на дорогах Багдада.

Summary

At different times, people from all over the world flocked to the United States for various reasons. Modern American immigration literature is the result of a mass influx of people to the United States. This literature consists of works by immigrant writers representing different ethnic groups. Emigration literature created by Turkish writers in the United States is a rich source of research. This literature is characterized by two languages and two cultures. Writers representing this literature have works in both languages. It reflects a cultural environment that refers to the overall process and context. Literature with these characteristics is present in both literatures. The purpose of this article is to look at Turkish American literature, a relatively new branch of American immigrant literature, and to examine the facts that influenced the work of Güneli Gün, one of the female writers who contributed to this literature.

Keywords: immigration, immigration literature, Turkish American literature, Güneli Gün, On the roads to Baghdad

Rəyçi: f.e.d, professor. Cəlil Nağıyev